

PROCEDURA CYWILNA

nie tylko dla studentów

Monika Strus-Wołos

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecznictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

Wiadomości dodatkowe

Informacje powiązane
Odesłanie

PROCEDURA CYWILNA

nie tylko dla studentów

Monika Strus-Wołos

Stan prawny na 4 maja 2023 r.

z uwzględnieniem zmian, które wchodzi w życie 1 lipca 2023 r. (Dz.U. poz. 614)

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne

Anna Kunz

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystługających im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-629-7

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
----------------------------	-----------

Przedmowa.....	15
-----------------------	-----------

Część I

ZARYS WYKŁADU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Wstęp.....	19
-------------------	-----------

Rozdział I

Sprawa cywilna – czyli kiedy można iść do sądu	21
1. Informacje wstępne	21
2. Źródła prawa procesowego	23
3. Systematyka Kodeksu postępowania cywilnego.....	24
4. Rodzaje i klasyfikacja postępowań sądowych	25
5. Tryby postępowania rozpoznawczego.....	27
6. Pojęcie sprawy cywilnej.....	30
7. Przesłanki procesowe.....	33
8. Droga sądowa.....	35
9. Wzajemny wpływ na siebie postępowania cywilnego i innych postępowań	37
9.1. Wpływ postępowania administracyjnego na postępowanie cywilne i odwrotnie.....	37
9.2. Wpływ postępowania sądownoadministracyjnego na postępowanie cywilne i odwrotnie.....	38
9.3. Wpływ postępowania karnego na cywilne – orzekanie o odszkodowaniu	39

9.4. Wpływ postępowania karnego na cywilne – moc wiążąca wyroków karnych.....	39
--	----

Rozdział II

Zasady procesowe	43
-------------------------------	-----------

Rozdział III

Właściwość sądu, czyli do którego sądu mamy iść ze swoją sprawą. Skład sądu	53
1. Struktura sądownictwa w sprawach cywilnych.....	53
2. Właściwość sądu.....	54
3. Skład sądu	59

Rozdział IV

Podmioty postępowania cywilnego	63
1. Informacje ogólne.....	63
2. Strona procesu. Zdolność sądowa i procesowa	64
2.1. Legitymacja procesowa.....	64
2.2. Zdolność sądowa	64
2.3. Zdolność procesowa.....	66
2.4. Ustanowienie kuratora	67
2.5. Zdolność postulacyjna.....	69
2.6. Współuczestnictwo	70
3. Pełnomocnik procesowy	73
3.1. Przymus adwokacko-radcowski.....	75
3.2. Rodzaje pełnomocnictw procesowych.....	76
4. Interwenient główny, interwenient uboczny	80
4.1. Interwencja główna	81
4.2. Interwencja uboczna	81
4.3. Przypozwanie.....	84
5. Zmiany podmiotowe po stronie powodowej lub pozwanej	85
5.1. Dopozwanie.....	85
5.2. Zapozwanie	86
5.3. Zawiadomienie o toczącym się procesie	87
6. Inne podmioty mogące brać udział w postępowaniu cywilnym	87
6.1. Prokurator	87

6.2. Organizacje pozarządowe	89
6.3. Państwowa Inspekcja Pracy	90
6.4. Powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów	90
6.5. Inne podmioty uprawnione na podstawie przepisów szczególnych	90

Rozdział V

Koszty procesu	91
1. Informacje wstępne	91
2. Koszty sądowe	91
3. Zwolnienie od kosztów sądowych	97
3.1. Zwolnienie od kosztów sądowych na wniosek strony ...	98
4. Koszty pełnomocnika	99
5. Koszty działania samej strony	101
6. Zasady rozliczania kosztów postępowania przez sąd	102
7. Jak kalkulować potencjalne koszty procesu – praca z kazusem ...	105

Rozdział VI

Czynności procesowe	109
1. Informacje wstępne	109
2. Czynności sądu i innych organów	109
3. Odrzucenie a oddalenie	111
4. Czynności strony	112
5. Doręczenia	114
6. Terminy	117
7. Zawieszenie i umorzenie postępowania	119
7.1. Zawieszenie postępowania	119
7.2. Umorzenie postępowania	120
8. Sposoby polubownego załatwiania sporów	121

Rozdział VII

Przebieg procesu w pierwszej instancji	125
1. Wszczęcie postępowania. Wytoczenie powództwa. Pozew ...	125
2. Odpowiedź na pozew. Obrona pozwanego	130
3. Posiedzenie przygotowawcze	131
4. Rozprawa	132
5. Dowody	134

5.1. Zasady oceny dowodów	134
5.2. Rodzaje środków dowodowych	136
5.3. Zabezpieczenie dowodów	142
6. Zamknięcie rozprawy i wydanie wyroku	142
7. Postępowania odrębne	143
7.1. Postępowanie w sprawach małżeńskich	143
7.2. Postępowanie w sprawach gospodarczych	144
7.3. Sprawy z zakresu prawa pracy	146
7.4. Postępowanie z udziałem konsumentów	147
7.5. Postępowanie uproszczone	147
7.6. Postępowanie nakazowe i upominawcze	147
7.7. Elektroniczne postępowanie upominawcze	147
7.8. Postępowania regulacyjne	148
8. Postępowanie grupowe	149

Rozdział VIII

Wyroki i inne orzeczenia	151
1. Rodzaje orzeczeń sądowych	151
2. Wyroki	152
2.1. Rodzaje wyroków	152
2.2. Zasady wydawania wyroków	154
2.3. Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia wyroków	156
2.4. Uzasadnienie wyroku	156
3. Postanowienia	158
4. Nakazy zapłaty	160
5. Prawomocność, skuteczność i wykonalność	161
6. Moc wiążąca orzeczeń sądowych i powaga rzeczy osądzonej	162

Rozdział IX

Środki odwoławcze zwyczajne i inne środki zaskarżenia	165
1. Informacje wstępne	165
2. Apelacja	168
3. Sprzeciw od wyroku zaocznego	174
4. Zażalenie	175
5. Zarzuty i sprzeciw od nakazu zapłaty	178
6. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	179
7. Zastrzeżenie do zarządzenia asystenta sędziego	180

Rozdział X

Przebieg procesu w drugiej instancji.....	183
1. Skutki wniesienia apelacji. Czynności wstępne	183
2. Przebieg rozprawy apelacyjnej	184
3. Granice zaskarżenia a granice apelacji.....	186
4. Nieważność postępowania	187
5. Orzekanie. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	189

Rozdział XI

Środki odwoławcze nadzwyczajne	193
1. Informacje wstępne	193
2. Skarga kasacyjna.....	194
3. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	197
4. Skarga nadzwyczajna	198
5. Skarga o wznowienie postępowania	199

Rozdział XII

Postępowanie nieprocesowe	201
1. Informacje ogólne.....	201
2. Wybrane rodzaje postępowań odrębnych	206
2.1. Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu	206
2.2. Ubezważnowolnienie	206
2.3. Sprawy małżeńskie.....	208
2.4. Inne sprawy rodzinne i opiekuńcze.....	208
2.5. Sprawy o wydanie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i zbliżania się do niego oraz zakazu powrotu do takiego mieszkania i zbliżania się do niego wobec sprawcy przemocy w rodzinie	211
2.6. Sprawy z zakresu prawa rzeczowego	213
2.7. Sprawy wieczystoksięgowe.....	213
2.8. Postępowanie rejestrowe	214
2.9. Sprawy spadkowe	215

Rozdział XIII

Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt	219
--	------------

Rozdział XIV

Postępowanie zabezpieczające	221
1. Przepisy ogólne	221
2. Przesłanki udzielenia zabezpieczenia.....	222
3. Dyrektywy orzekania w sprawach o udzielenie zabezpieczenia.....	223
3.1. Wszczęcie postępowania	224
3.2. Wykonanie i doręczenie postanowień o zabezpieczeniu	226
3.3. Zaskarżanie postanowień.....	227
3.4. Upadek zabezpieczenia z mocy prawa	228
3.5. Roszczenie odszkodowawcze obowiązanego	229
4. Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych	229
5. Zabezpieczenie roszczeń niepieniężnych	231

Rozdział XV

Postępowanie egzekucyjne.....	233
1. Wiadomości wstępne	233
1.1. Zaskarżanie czynności komornika.....	235
1.2. Zaskarżanie postanowień sądu	236
2. Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności	237
2.1. Tytuł egzekucyjny a tytuł wykonawczy	237
2.2. Klauzula wykonalności	238
2.3. Klauzula wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika	240
2.4. Przejście praw i obowiązków wynikających z tytułu egzekucyjnego na inną osobę	241
2.5. Zobowiązanie do wydania rzeczy	242
2.6. Odpowiedzialność dłużnika rzeczowego	242
2.7. Dalsze tytuły wykonawcze. Ponowne wydanie	242
3. Wszczęcie egzekucji i czynności egzekucyjne.....	243
4. Powództwo przeciwegzekucyjne.....	245
5. Rodzaje egzekucji	246

Rozdział XVI

Międzynarodowe postępowanie cywilne	249
1. Informacje ogólne.....	249
2. Jurysdykcja krajowa	250
3. Immunitet sądowy i egzekucyjny	251
4. Postępowanie.....	252
5. Uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczeń sądów państw obcych.....	253
5.1. Uznanie	254
5.2. Stwierdzenie wykonalności	255
6. Uznanie i wykonanie niektórych orzeczeń sądów UE.....	255

Rozdział XVII

Sąd polubowny (arbitrażowy)	257
1. Informacje ogólne.....	257
2. Postępowanie przed sądem arbitrażowym	258
3. Postępowania przed sądami powszechnymi po wydaniu wyroku arbitrażowego	260
3.1. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	261
3.2. Uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu polubownego lub ugody	262

Część II**PRAKTYCZNE WSKAZÓWKI ZACHOWANIA SIĘ W SĄDZIE****Część III****NAUKA PISANIA PISM PROCESOWYCH**

1. Wskazówki wstępne	272
2. Wymagania formalne pism procesowych.....	272
3. Wzory	275
3.1. Pozew o zapłatę z kapitalizacją odsetek	275
3.2. Wniosek o wyłączenie sędziego.....	281
3.3. Zażalenie („pionowe”) i wyliczenie opłaty sądowej	284
Skorowidz	289

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
k.e.a.	– uchwała Naczelnej Rady Adwokackiej nr 2/XVIII/98 z 10.10.1998 r. – Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)
konwencja haska	– Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2000 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)
specustawa COVID-19	– ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.)
ustawa o SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 ze zm.)

Inne

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

PRZEDMOWA

Pomysł napisania skryptu z procedury cywilnej dla studentów administracji zrodził się z moich doświadczeń dydaktycznych na tym kierunku. Bardzo mała liczba zajęć dydaktycznych (30 godzin wykładów i 15 ćwiczeń w trybie stacjonarnym oraz odpowiednio 20/10 w trybie niestacjonarnym) wymusza znaczne ograniczenie zakresu materiału i wymagań egzaminacyjnych, mimo że Kodeks postępowania cywilnego jest najobszerniejszym polskim kodeksem. Z kolei świadomość, że postępowanie cywilne jest przedmiotem mniej przydatnym bezpośrednio w praktyce zawodowej absolwentów kierunku administracja, powoduje, że moim celem jest przekazywanie studentom przede wszystkim wiedzy praktycznej, która może im się po prostu przydać w życiu.

Oddaję do rąk Czytelników skrypt, którego pierwsza część odpowiada wykładowi i zawiera esencję najważniejszych instytucji procedury cywilnej. Starałam się przy tym tłumaczyć poszczególne pojęcia w sposób zrozumiały dla osób bez głębszego przygotowania prawniczego, podając przykłady z orzecznictwa i praktyki własnej. Systematyka części pierwszej skryptu nie naśladuje wiernie kolejności przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, postanowiłam bowiem w miarę możliwości pokazywać działanie niektórych instytucji przekrojowo, w różnych sytuacjach procesowych, tak aby nauka wykładu miała od razu walory praktyczne.

Ponieważ skrypt jest celowo pisany w formie skondensowanej oraz z pewnymi uproszczeniami, a nawet kolokwializmami, student powinien pracować z tekstem Kodeksu postępowania cywilnego i przeczytać przepisy wskazane w treści skryptu.

Część druga i trzecia mają przybliżyć Czytelnikowi tematykę przerabianą na ćwiczeniach czy zajęciach warsztatowych. Część druga zawiera bowiem szereg skondensowanych praktycznych wskazówek dla każdego, kto będzie uczestniczył w postępowaniu cywilnym w charakterze strony, uczestnika albo świadka, a nawet jako publiczność. Natomiast w części ostatniej zatytułowanej „Nauka pisania pism procesowych” prześledzimy krok po kroku technikę pisania prostych pism do sądu.

Numery artykułów bez wskazania ustawy oznaczają przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Przepisy innych ustaw mają odpowiednie oznaczenia, zgodnie z wykazem skrótów.

Autorka

Część I

**ZARYS WYKŁADU POSTĘPOWANIA
CYWILNEGO**

WSTĘP

W tej części skupimy się przede wszystkim na przebiegu procesu cywilnego w pierwszej i drugiej instancji. Postępowanie procesowe jest – mówiąc potocznie – matką wszystkich innych rodzajów postępowań. Poznamy jego zasady i przede wszystkim dowiemy się, z jakimi sprawami możemy pójść do sądu „cywilnego”, czyli powszechnego, oraz ile to nas będzie kosztowało. Wspomnimy przy tym o najważniejszych postępowaniach procesowych odrębnych, aby pułapki czyhające w przepisach szczególnych nie sprawiły nam niemiłej niespodzianki. 1

Poznamy również podstawowe elementy postępowania nieprocesowego i nauczymy się odróżniać proces od „nieprocesu”.

Dowiemy się, czym jest postępowanie zabezpieczające i dlaczego warto o nim pamiętać. Wreszcie nieco miejsca poświęcimy postępowaniu egzekucyjnemu – co zrobić, aby korzystny dla nas wyrok mógł być wyegzekwowany przez komornika, jak korygować błędy komornika, i jak się bronić przed egzekucją, jeśli uważamy, że nasz dług nie istnieje.

Skoro wobec postępującej globalizacji prowadzimy za granicą interesy, zawieramy transakcje z cudzoziemcami albo międzynarodowe małżeństwa, na końcu będzie kilka słów o postępowaniu międzynarodowym (transgranicznym), a także o sądownictwie polubownym.

Zapraszam Czytelników w trudną, ale fascynującą podróż do krainy sądownictwa.

Rozdział I

SPRAWA CYWILNA – CZYLI KIEDY MOŻNA IŚĆ DO SĄDU

1. Informacje wstępne

Na początku nauki postępowania cywilnego można zadać pytanie, po co komu procedura cywilna. 2

Oprócz oczywistego celu unieszcześliwiania studentów kierunków prawo i administracja przed sesją, procedura cywilna jest instrumentem umożliwiającym skuteczne dochodzenie swoich praw z pomocą państwowego aparatu sądowego i egzekucyjnego.

Ktoś jest wierzycielem z tytułu umowy o roboty budowlane. Jednak wybudowany dom ma wady, a ekipa budowlana wykonawcy opóźniła się z pracami o pół roku. Wierzyciel wie, że ma rację, zna doskonale prawo cywilne materialne i wie, że należy mu się zastrzeżona w umowie kara umowna za opóźnienie oraz roszczenie o usunięcie wady lub obniżenie ceny. Szef ekipy – właściciel przedsiębiorstwa budowlanego – nie chce jednak nawet słyszeć, że miałby jeszcze cokolwiek zrobić czy zapłacić. I wtedy właśnie wkracza na scenę prawo cywilne procesowe, które spowoduje, że racja na gruncie prawa materialnego nie zostanie pustym słowem, ale będzie mogła być skutecznie dochodzona przed sądem i przymusowo wyegzekwowana.

Kodeks postępowania cywilnego to ustawa regulująca procedurę przed sądami powszechnymi, które sądzą sprawy cywilne w szerokim rozumieniu, o czym niżej. Według przepisów tego Kodeksu rozpoznaje sprawy cywilne także Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej, Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oraz niektóre sprawy w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Procedura cywilna obowiązuje również w postępowaniach toczących się przed Trybunałem Konstytucyjnym (art. 36 ustawy z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym). Wreszcie procedura cywilna bywa wykorzystywana posilkowo przez niektóre sądy arbitrażowe oraz przez zakładowe komisje antymobbingowe. Dlatego znajomość Kodeksu postępowania cywilnego może przydać się w różnych sytuacjach, nie tylko w sprawach przed sądami powszechnymi.

Kodeks postępowania cywilnego jest najobszerniejszym polskim kodeksem, gdyż liczy aż 1217 artykułów, a w rzeczywistości jeszcze więcej, bo liczne nowelizacje dodawały przepisy, które mają indeksy górne.

Na przykład dodając przepis o niedopuszczalności odrzucenia pozwu przez sąd powszechny z powodu uznania się za niewłaściwy przez sąd administracyjny, umieszczono go – słusznie – po przepisie art. 199, który wylicza przyczyny odrzucenia pozwu. Aby więc zgodnie z zasadami legisłacji nie zmieniać numeracji wszystkich dalszych przepisów, nadano mu numer 199¹.

Dlatego opanowanie procedury cywilnej w ciągu jednego, a nawet dwóch semestrów jest nie lada wyzwaniem.

Dodatkową trudność w pracy z procedurą cywilną sprawiają nawet doświadczonym praktykom liczne nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego, niekiedy nawet kilkanaście rocznie. Od początku obowiązywania Kodeksu, czyli od 1.01.1965 r. do końca 2019 roku, był on nowelizowany 206 razy, przy czym przez pierwsze 35 lat tylko 44 razy, a w tym wieku przez 19 lat – 162 razy.

Ze względu na owo „szaleństwo nowelizacyjne” zawsze należy upewniać się, czy nadal obowiązuje dany przepis, który pamiętamy z nauki lub

widzimy w Kodeksie papierowym w wydaniu na przykład z poprzedniego roku. To jednak niejedyna pułapka. Jeżeli mamy sprawę w toku, koniecznie należy także sprawdzać przepisy intertemporalne (przejšcio-we, międzyczasowe), mówiące nam, kiedy dany przepis, który wszedł w życie, będzie miał zastosowanie w konkretnej sprawie. Nie wolno bowiem poprzestawać na sprawdzeniu dnia wejścia w życie przepisów znowelizowanych albo nowo wprowadzonych. Przepisy intertemporalne znajdujemy pod koniec ustawy nowelizującej (jest to zwykle przepis przedostatni lub kilka przedostatnich). Mogą one przewidywać, że dana norma wchodzi od razu bez względu na stan sprawy albo dopiero po zakończeniu danej instancji postępowania albo będzie miała zastosowanie tylko w sprawach, które zostaną wytoczone po wejściu przepisu w życie. Co więcej, przepisy wprowadzane przez jedną i tę samą ustawę nowelizującą mogą wchodzić w życie w różnych terminach.

2. Źródła prawa procesowego

Najważniejszym źródłem prawa cywilnego procesowego (postępowania cywilnego) jest oczywiście Kodeks postępowania cywilnego. 3

Źródeł tych jest jednak dużo więcej, są to zarówno polskie akty prawne, jak i akty prawa UE oraz konwencje i inne umowy międzynarodowe. Do najważniejszych należą:

- a) ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, która reguluje tak zwane pozwy zbiorowe,
- b) ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, która jest niezbędna w każdym postępowaniu sądowym i egzekucyjnym, reguluje bowiem opłaty, które trzeba uiścić w tych postępowaniach,
- c) ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe i ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne, które regulują zbiorowe dochodzenie roszczeń przez wierzycieli podmiotów niewypłacalnych lub zagrożonych niewypłacalnością.

3. Systematyka Kodeksu postępowania cywilnego

- 4 Jednostkami redakcyjnymi Kodeksu postępowania cywilnego są, idąc od największych: części, księgi, tytuły, działy, rozdziały i oddziały. Jednostkami redakcyjnymi przepisów Kodeksu są artykuły, które mogą dzielić się na paragrafy, punkty i litery. Weźmy teraz Kodeks do ręki i przejrzymy jego układ.

Kodeks składa się z tytułu wstępnego i pięciu części:

1. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze.
2. Część druga. Postępowanie zabezpieczające.
3. Część trzecia. Postępowanie egzekucyjne.
4. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego.
5. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy).

Najbardziej rozbudowana jest część pierwsza, która składa się z następujących ksiąg:

1. Księga pierwsza. Proces (art. 15–505³⁹).
2. Księga druga. Postępowanie nieprocesowe (art. 506–694⁸).
3. Księga trzecia (obecnie uchylona w całości).
4. Księga czwarta. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt (art. 716–729).

Księga ta dzieli się na VII tytułów, które dalej dzielą się na niższe jednostki redakcyjne.

Część druga o postępowaniu zabezpieczającym dzieli się tylko na trzy tytuły (art. 730–757).

Również trzy tytuły są w części trzeciej o postępowaniu egzekucyjnym, ale są one obszerniejsze (art. 758–1088; dalsze zostały uchylone).

Część czwarta znów dzieli się na księgi:

1. Księga pierwsza. Jurysdykcja krajowa (art. 1097–1110⁴).

2. Księga pierwsza a. Immunitet sądowy i egzekucyjny (art. 1111–1116).
3. Księga druga. Postępowanie (1117–1144¹³).
4. Księga trzecia. Uznanie i stwierdzenie wykonalności (art. 1145–1153; pozostałe są uchylone).
5. Księga czwarta. Uznanie i wykonanie niektórych orzeczeń sądów państw członkowskich Unii Europejskiej oraz pochodzących z tych państw ugód i dokumentów urzędowych (art. 1153¹³–1153²⁵).

Część piąta o sądownictwie arbitrażowym dzieli się na tytuły (art. 1154–1217).

Przepisy tytułu wstępnego – przepisy ogólne (art. 1–13) mają zastosowanie do wszystkich części Kodeksu postępowania cywilnego.

 Koniecznie trzeba zwrócić uwagę na przepis art. 13 § 2, który stanowi, że przepisy o procesie stosuje się **odpowiednio** do innych rodzajów postępowań unormowanych w Kodeksie postępowania cywilnego, chyba że przepisy szczególnie stanowią inaczej.

 Krótkie repetytorium z prawoznawstwa. Co oznacza, że przepisy stosuje się „odpowiednio”? Mówiąc najprościej, w zależności od okoliczności mogą być one stosowane wprost lub z modyfikacjami albo wcale, czyli „dla każdego coś dobrego”.

Oznacza to, że przepisy o procesie są „matrycą” dla innych rodzajów postępowań: nieprocesowego, zabezpieczającego, międzynarodowego i arbitrażowego. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że przepisy o tamtych postępowaniach zawierają unormowanie szczególne wobec unormowania postępowania procesowego.

4. Rodzaje i klasyfikacja postępowań sądowych

Postępowanie cywilne jest prowadzonym w formach określonych prawem procesowym działaniem sądów i innych właściwych organów oraz

występujących przed tymi organami stron i innych zainteresowanych osób. Jego celem jest realizacja stosunków prawa cywilnego materialnego, rodzinnego i prawa pracy oraz ochrona praw podmiotowych wynikających z tych stosunków.

Do zakresu postępowania cywilnego zalicza się więc również, oprócz działania sądów, także działania innych organów, na przykład przewodniczącego składu sądu, przewodniczącego wydziału sądu, prezesa sądu czy komornika.

Dwa główne rodzaje postępowania cywilnego to:

- I. **Postępowanie rozpoznawcze** – prowadzone przez organy rozpoznające: zasadniczo sądy i wyjątkowo organy pozasądowe. Jest to rozpatrywanie i rozstrzyganie spraw cywilnych, czyli spraw z zakresu szeroko pojętych stosunków cywilnych.
- II. **Postępowanie egzekucyjne** – przymusowe wykonanie orzeczeń sądów i innych właściwych organów, prowadzone przez organy egzekucyjne, to jest przede wszystkim przez komorników i niekiedy także sądy.

Istnieje także podział postępowań cywilnych według kryterium organu, przed którym toczy się postępowanie:

- I. **Postępowanie cywilne sądowe** – toczy się przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym, a także przed komornikami, którzy wykonują wyroki i inne tytuły egzekucyjne. Komornicy współdziałają z sądami i są przez sądy nadzorowani, tak więc można powiedzieć, że egzekucja jest szczególnym postępowaniem sądowym.
- II. **Postępowanie cywilne pozasądowe** – toczy się przed organami (podmiotami) niemającymi charakteru sądowego. Przykładami są postępowania mediacyjne, postępowania przed komisjami pojednawczymi w sprawach z zakresu prawa pracy, a także przed notariuszami, którzy na przykład mogą sporządzać akty poświadczenia dziedziczenia albo sporządzać akty notarialne z dobrowolnym poddaniem się egzekucji, które stanowią tytuł egzekucyjny.

Jeśli chodzi o **rodzaje postępowania sądowego**, są to:

6

- 1) **postępowanie rozpoznawcze**, w którym sąd rozpoznaje żądania stron i uczestników postępowania zgłaszane w pozwach, wnioskach i środkach zaskarżenia oraz rozstrzyga o nich w swoich orzeczeniach,
- 2) **postępowanie egzekucyjne**, w którym organy egzekucyjne, to jest komornik i sąd, przeprowadzają przymusowe wykonanie orzeczeń sądowych i innych tytułów egzekucyjnych,
- 3) **postępowania pomocnicze (wpadkowe)**, których funkcją jest umożliwienie i zabezpieczeniu właściwego przebiegu postępowań głównych,
- 4) **postępowania upadłościowe i restrukturyzacyjne**, których rolą jest możliwie najpełniejsze i równe zaspokojenie wierzycieli podmiotów niewypłacalnych lub zagrożonych niewypłacalnością.

5. Tryby postępowania rozpoznawczego

Postępowanie cywilne sądowe rozpoznawcze dzieli się przede wszystkim na postępowanie procesowe i postępowanie nieprocesowe. Mówi się, że są dwa tryby postępowań cywilnych: tryb procesowy i tryb nieprocesowy.

7

Proces zakłada istnienie sporu między dwiema stronami. Natomiast **postępowanie nieprocesowe** to raczej droga uregulowania różnych spraw jednej lub wielu osób – uczestników tego postępowania (stąd kiedyś w doktrynie było nazywane postępowaniem niespornym), choć oczywiście w praktyce w wielu postępowaniach nieprocesowych osoby biorące w nim udział toczą zażarty spór. W postępowaniu nieprocesowym sąd najczęściej pełni aktywniejszą rolę niż w procesie. Co więcej, niektóre postępowania nieprocesowe mogą być wszczynane z urzędu, to jest bez woli, a niekiedy nawet wbrew woli osób biorących w nich udział. Natomiast proces zawsze musi być wszczęty wytoczeniem powództwa przez stronę powodową.

Proces może toczyć się według przepisów ogólnych, ale niektóre rodzaje spraw muszą toczyć się według przepisów o **postępowaniach odręb-**

8

nnych. Obecnie, po wprowadzeniu postępowania odrębnego w sprawach z udziałem konsumentów, jest 16 postępowań odrębnych, wymienionych w tytule VII Księgi pierwszej o procesie. Postępowania odrębne są także postępowaniami procesowymi, jednak uregulowanymi z pewnymi odmiennościami wobec przepisów ogólnych. Te przepisy szczególne stosuje się w pierwszej kolejności. Jednakże w procesach odrębnych także stosuje się przepisy ogólne o procesie, jeżeli nie są one sprzeczne z przepisami szczególnymi dotyczącymi danego rodzaju postępowania odrębnego. Oczywiście stosuje się także przepisy ogólne z art. 1–13, które dotyczą każdego postępowania.

Przykłady postępowań odrębnych:

- o rozwód, o separację, o unieważnienie małżeństwa,
- o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa (sprawy o pochodzenie dziecka),
- postępowanie w sprawach gospodarczych,
- postępowanie w sprawach z udziałem konsumentów,
- postępowanie uproszczone, upominawcze i nakazowe,
- określone sprawy energetyczne, telekomunikacyjne.

- 9 Z kolei przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o **postępowaniu nieprocesowym** nie przewidują postępowania nieprocesowego ogólnego, lecz regulują od razu poszczególne jego rodzaje (a jest ich ponad 30). Księga druga o postępowaniu nieprocesowym zawiera wprawdzie przepisy ogólne, ale stanowią one zbiór przepisów wspólnych dla wszystkich rodzajów postępowań nieprocesowych. Nie ma „ogólnego” postępowania nieprocesowego, a to dlatego że istnieje **domniemanie trybu procesowego**. Przepis art. 13 § 1 stanowi bowiem, że sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Gdyby zatem istniało postępowanie nieprocesowe „ogólne”, nie byłoby wiadomo, które sprawy miałyby być w nim rozpoznawane.

Przykłady postępowań nieprocesowych:

- ubezpieczenie, uznanie za zmarłego, stwierdzenie zgonu,
- stwierdzenie zasiedzenia, zniesienie współwłasności,
- zabezpieczenie spadku i spis inwentarza, ogłoszenie testamentu, dział spadku,

- złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego,
- udzielanie zezwoleń na zawarcie małżeństwa w wypadkach przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, separacja na zgodny wniosek stron i zniesienie separacji,
- sprawy dotyczące wykonywania władzy rodzicielskiej, przysposobienie, opieka i kuratela,
- postępowanie rejestrowe w Krajowym Rejestrze Sądowym,
- postępowanie wieczystoksięgowe.

Postępowanie egzekucyjne ma sprawić, że orzeczenia sądowe i niekiedy inne akty prawne (decyzje administracyjne, akty notarialne) nie są nic nieznaczącym papierem, lecz aktem władzy państwowej, który należy uszanować. Nie zawsze musi ono nastąpić po postępowaniu rozpoznawczym, choć najczęściej tak właśnie jest, że egzekucja jest wykonaniem orzeczenia sądu wydanego w postępowaniu rozpoznawczym. Natomiast niektóre akty notarialne lub czynności pozasądowe, jak ugoda zawarta przed mediatorem, nadają się do egzekucji bez etapu postępowania rozpoznawczego przed sądem. Od razu można tu zaznaczyć, że z kolei nie każde orzeczenie sądowe musi skończyć się egzekucją. Po pierwsze, etap egzekucyjny może być niepotrzebny, jeżeli dłużnik dobrowolnie spełni świadczenie zasądzone w orzeczeniu. Po drugie, jest kategoria orzeczeń (orzeczenia ustalające istnienie prawa lub stosunku prawnego czy też orzeczenia konstytutywne), które nie nadają się do egzekucji. Orzeczenia te bowiem osiągają swój skutek wraz z chwilą uprawomocnienia się.

10

Komornik nie ma jak wykonać na przykład wyroku ustalającego ojcostwo czy orzekającego rozwód.

Postępowanie pomocnicze (zwane niekiedy **wpadkowym**) jest samodzielnym postępowaniem toczącym się przed, po albo jednocześnie z postępowaniem głównym (rozpoznawczym), choć toczy się w ramach postępowania głównego i pozostaje z nim w związku. Może toczyć się w tym samym sądzie lub w innym sądzie.

11

Jeżeli świadek mieszka w odległości ponad 50 km od sądu, w którym toczy się sprawa, może poprosić o przesłuchanie go w drodze pomocy sądowej przez sąd właściwy dla swojego miejsca zamieszkania. Wówczas

postępowanie pomocnicze w zakresie przesłuchania świadka odbędzie się poza sądem, który prowadzi postępowanie rozpoznawcze, główne.

Przykłady postępowań pomocniczych:

- o zwolnienie od kosztów sądowych,
- postępowanie pojednawcze,
- o zabezpieczenie dowodów lub przesłuchanie świadka w drodze pomocy sądowej,
- o oznaczenie przez Sąd Najwyższy sądu właściwego do rozpoznania sprawy,
- postępowanie zabezpieczające, które reguluje stosunki stron na czas procesu albo „blokuje” jakiś składnik majątkowy pozwanego dłużnika na czas procesu,
- o nadanie klauzuli wykonalności,
- o ponowne wydanie tytułu wykonawczego.

6. Pojęcie sprawy cywilnej

- 12 Skoro przebrnęliśmy już przez nudne podziały i klasyfikacje, zastanówmy się, z jakimi sprawami możemy iść do sądu powszechnego. Sądy powszechne orzekają w sprawach karnych – według procedury karnej oraz w szeroko pojętych sprawach cywilnych, to jest także rodzinnych, pracy, gospodarczych, rejestrowych itp. Rozpoznają one wówczas sprawy cywilne według Kodeksu postępowania cywilnego.

Sprawa cywilna to sprawa wynikająca ze stosunków prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy (art. 1 k.p.c.). Kodeks przyjmuje tu więc **kryterium materialne**: charakter stosunku prawnego, z którego dana sprawa wynika, dla określenia sprawy cywilnej jako cywilnej z samej swej natury, z natury stosunku prawnego.

Są to na przykład wszystkie sprawy, które wynikają z Kodeksu cywilnego oraz innych ustaw regulujących prawo cywilne materialne, jak na przykład ustawa o ustawie rejestrowym i rejestrze zastawów, przepisy o hipotece z ustawy o księgach wieczystych i hipotece – a więc sprawy „czysto” cywilne.